Wójcik, Zbigniew

"Istorija gieołogiczeskich nauk", Cz. 1: "Ot driewnosti do konca XIX w.", Cz. 2: "Ot konca XIX do sieriediny XX wieka", Denijan Ignatievicz Gordiejew, Moskwa 1972 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/2, 372-373

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

treścią i konstrukcją czuwała troskliwa ręka patrona i promotora, znanego historyka medycyny, prof. Stanisława Konopki.

Witold Włodzimierz Głowacki

D(enijan) I(gnatievicz) Gordiejew: *Istorija gieołogiczeskich nauk.* Cz. 1: *Ot driewnosti do konca XIX w.:* Cz. 2: *Ot konca XIX do sieriediny XX wieka.* Moskwa 1972, Izdatielstwo Moskowskogo Uniwersiteta, ss. 323, ilustr., bibliogr.

W stosunkowo krótkim okresie wydano w Związku Radzieckim kilka syntetycznych opracowań dotyczących historii geologii na świecie. W 1956 r. W. W. Tichomirow i W. E. Chain opublikowali *Kratkij oczerk istorii gieołogii.* W 1959 r. A. I. Dżanielidze wydał książkę *Oczerki po istorii gieołogii,* a w 1967—1972 I. D. Gordiejew opublikował dwutomowy podręcznik dla studentów *Istorija gieołogiczeskich nauk.*

Z pierwszej części tego podręcznika wiadomo, że wykłady z historii nauki wprowadzono w ZSRR już w roku 1948 na mocy Zarządzenia Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego. W roku akademickim 1948/49 wykładano historię nauk geologicznych m.in. na uniwersytetach w Moskwie, Leningradzie i Odessie. W roku następnym w Uniwersytecie Moskiewskim założono Katedrę Historii Nauk Geologicznych, którą po reorganizacji w 1955 r. przemianowano na Zakład (Gabinet).

Zakład Historii Nauk Geologicznych prowadzi właśnie autor omawianej książki, radziecki hydrogeolog prof. D. I. Gordiejew. Jego podręcznik jest przede wszystkim pomocą naukową dla studentów, którzy mają zajęcia z historii nauk geologicznych podczas jednego semestru na piątym roku studiów (42 godziny). Zakres wiedzy przedstawionej w podręczniku jest znacznie rozszerzany na ćwiczeniach, gdzie studenci zapoznają się przede wszystkim z dawną literaturą potrzebną im do prac dyplomowych. Ponieważ większość ich prac ma charakter regionalny, zatem spodziewać się należy, że autor napisze jeszcze trzecią część opracowania poświęconą historii badań poszczególnych regionów Związku Radzieckiego.

Pierwszy tom podręcznika prof. Gordiejewa ukazał się w 1967 r., tzn. prawie 20 lat po wprowadzeniu wykładów. Jednakże studenci wielu radzieckich uczelni już w 1956 r. otrzymali wyżej wspomniane krótkie kompendium *Kratkij oczerk istorii giełogii* napisany przez W. W. Tichomirowa i W. E. Chaina. Obydwa podręczniki zresztą omawiają historię nauk geologicznych w ujęciu powszechnym, mocno eksponując problematykę rosyjską i radziecką rozwoju nauk o Ziemi. Podręcznik prof. Gordiejewa, jako typowa pomoc dla studentów, zawiera sporo zagadnień z zakresu metodologii nauk geologicznych, periodyzacji nauki, polityki naukowej, a także prognozowania rozwoju wiedzy.

25-letni okres wykładania historii nauk geologicznych na terenie ZSRR, to lata wielu zmian organizacyjnych w szkolnictwie wyższym tego kraju. Większość uczelni, która miała w zakresie historii nauki poważne osiągnięcia, nawet w okresie przedrewolucyjnym, starając się odciążyć studentów zlikwidowała historię nauk (m.in. w Leningradzie, Kijowie, Lwowie). Właściwie na terenie ZSRR jedynie Uniwersytet Moskiewski prowadził bez przerwy zajęcia, zresztą nie tylko dla studentów. Nauczaniem objęto tu również słuchaczy okresowych kursów dokształcających. Kształci się tu także aspirantów, którzy w przyszłości będą prowadzili wykłady na innych uczelniach.

Obecnie istnieje wyraźna tendencja do ponownego wprowadzenia historii nauk geologicznych na wszystkich uczelniach radzieckich. Jest to o tyle realne, że przygotowywani są już wykładowcy wykształceni na Uniwersytecie Moskiewskim, a także został opracowany podręcznik historii nauk geologicznych. Tendencjom tym, znanym mi zresztą z licznych rozmów z radzieckimi historykami nauk, nie patronuje jednak

Wydawnictwo Uniwersytetu Moskiewskiego, które znacznie zmniejszyło nakłady drugiego tomu podręcznika prof. Gordiejewa: z prawie 2,5 tys. egzemplarzy cz. I, do 1270 egz. cz. II. Nie trzeba dodawać, że obydwie części podręcznika są niemal nieosiągalne. Ostatnią część kupowali radzieccy geologowie w różnych krajach demokracji ludowej.

Nie chcę przeprowadzać porównań pomiędzy dwoma przedstawionymi podręcznikami historii geologii wydanymi w okresie powojennym w ZSRR. Autorzy mieli inne koncepcje swych dzieł. Ponadto prof. Gordiejew korzystał z wielu nowych publikacji, a w tym z bardzo ważnego studium W. W. Tichomirowa o geologii w Rosji w pierwszej połowie XIX w., licznych książek I. I. Szafranowskiego — historyka krystalografii z Leningradu, a także z wielu artykułów wydawanego przez W. W. Tichomirowa czasopisma „Oczerki po istorii gieołogiczeskich znanii" (do 1972 r. ukazało się 15 zeszytów). Zresztą sam autor nowego podręcznika wydał kilka poważnych studiów poświęconych geologii na Uniwersytecie Moskiewskim, osiągnięciom geologicznym M. Łomonosowa itp.

Na podstawie materiałów zebranych w Polsce przez Komitet Historii Nauki i Techniki PAN, a referowanych w memoriale na temat konieczności wprowadzenia historii nauki i techniki w szkołach w Polsce (zob. nr 2/1973 „Kwartalnika, s. 303—323), stwierdzić można, że w zakresie dyscyplin geologicznych podręcznik prof. Gordiejewa jest obecnie jedynym opracowaniem w skali światowej, stanowiącym pomoc dla uczących się tego przedmiotu studentów. Na uczelniach różnych krajów Zachodu najczęściej prowadzi się studia bezpośrednio nad dawnymi opracowaniami, a rola wykładowcy ogranicza się zwykle do kierowania studentami na seminariach.

Ścisłe powiązanie zakresu wykładów z bezpośrednimi potrzebami studiującej młodzieży sprawiło, że w podręczniku prof. Gordiejewa, zwłaszcza w drugiej części, wyeksponowana została przede wszystkim rosyjska i radziecka myśl geologiczna. Potraktowano ją zresztą bardzo wszechstronnie: od wykorzystania surowców mineralnych (głównie krzemienie) przez ludy pierwotne, okresy rozwoju wiedzy w starożytności i średniowieczu (na obszarach wchodzących dziś w skład ZSRR pracował także Awicenna), przez renesans (gdzie oczywiście Leonardo da Vincii) po czasy późniejsze. Rzecz prosta, że omówiono dokładniej XVIII w., kiedy w Zachodniej Europie narodziły się podstawy nowoczesnej geologii, a w Rosji pracował Łomonosow. Przedstawiono także szerzej osiągnięcia uczonych XIX w. łącznie z charakterystyką prac K. Darwina oraz bardzo szeroko rozwój nauki rosyjskiej w końcu XIX i na początku XX w., a także rozwój nauki radzieckiej, przy jednoczesnym eksponowaniu myśli filozoficznej W. I. Wiernadskiego, wybitnego geochemika i historyka nauk geologicznych. Podkreślono bardzo mocno wpływ Lenina na rozwój geologii radzieckiej, a także uchwały niektórych zjazdów KPZR na ten temat.

Mimo pewnego zawężenia zakresu omawianych zagadnień do problematyki radzieckiej podręcznik prof. Gordiejewa ma również ważne znaczenie dla historyków nauki innych krajów. To prawda, że o rozwoju geologii np. w Polsce nie znajdujemy w tej pracy bezpośrednich danych. Zawarty w podręczniku materiał ma jednak znaczenie dla tych, którzy napiszą w przyszłości polski podręcznik historii nauk geologicznych. Takie zagadnienia jak badanie osadów czwartorzędowych, niektórych typów złóż, organizacji międzynarodowych badań nad problemami czwartorzędu, regionalnymi zagadnieniami karpackimi i dalekiej północy, gdzie Polacy wnieśli istotny wkład do nauki światowej, będą mogły być wówczas wszechstronniej naświetlone.

W oparciu o nowy podręcznik radziecki, wszyscy prowadzący w Polsce sporadycznie wykłady z historii nauk geologicznych, będą wiedzieli, że historia geologii w Rosji nie ogranicza się tylko do Łomonosowa. Do jej rozwoju przyczynili się także Polacy, co prof. Gordiejew np. w przypadku J. Łukaszewicza, twórcy ważnego dzieła *Nieorganiczeskaja żizń Ziemli*, podkreśla kilkakrotnie.

Zbigniew Wójcik